

O KSIĘDZU PROFESORZE JERZYM BAGROWICZU I JEGO REFLEKSJI PEDAGOGICZNORELIGIJNEJ

Księdza Jerzego Bagrowicza w środowisku polskich pedagogów i teologów przedstawiać nie trzeba. Jako profesor najpierw Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (obecnie Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego) oraz Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, a następnie w Instytucie Pedagogiki Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu przez lata prowadził badania na pograniczu pedagogiki i teologii, dostarczając w każdej z dyscyplin inspiracji do naukowych poszukiwań i rozwoju. Karierę w Toruniu rozpoczął jako profesor w Instytucie Pedagogiki, a po kilku latach i otrzymaniu tytułu profesora w dziedzinie nauk humanistycznych przyszło wyzwanie tworzenia Wydziału Teologicznego w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika oraz kierowania nim na stanowisku dziekana przez dwie pierwsze kadencje. Ten czas przyniósł liczne publikacje naukowe w dziedzinie pedagogiki religii, obejmujące zarówno artykuły w liczących się czasopismach naukowych, jak i szczególnie cenne prace zwarte, chociażby: *Edukacja religijna współczesnej*

mlodzieży. Źródła i cele (Toruń 2000), *„Pan, Bóg twój, wychowuje ciebie” (Pwt 8, 5). Studia z pedagogii biblijnej* (Toruń 2005), *Towarzyszyć wzrastaniu. Z dyskusji o metodach i środkach edukacji religijnej młodzieży* (Toruń 2006), *Stawać się bardziej człowiekiem. Z podstaw edukacji religijnej* (Toruń 2008). Przywołując dorobek naukowy Księdza Profesora, nie sposób nie wspomnieć o pracy redakcyjnej – najpierw dwadzieścia lat kierowania redakcją najstarszego polskiego czasopisma teologicznego „Ateneum Kapłańskie” (dwumiesięcznik – 101 zeszytów pod redakcją), a następnie tworzenie i redakcja pedagogicznego półrocznika „Paedagogia Christiana” (28 zeszytów).

To podstawowe dane, które odnaleźć można także w innych opracowaniach, jednak wyliczenie osiągnięć konkretnej osoby, nawet bardzo szczegółowe, niewiele mówi o jej drodze, wyzwaniach, wyborach, dojrzeniu i przesłaniu. Spróbujmy przyrzeć się zatem trzem wątkom z pracy naukowej Księdza Profesora, które – w mojej opinii – wydają się szczególnie ważne. Będzie to najpierw koncepcja edukacji religijnej,

następnie model pracy badawczej i wreszcie otwarcie na dialog międzykulturowy i międzyreligijny.

1. Nawiązanie przez wychowanka dialogu z Bogiem jako cel edukacji religijnej

Naukowa droga Księdza Profesora wiodła przez teologię, a szczególnie jej subdyscyplinę – katechetykę, ku pedagogice religii. Przedmiotem tych nauk jest dialog między człowiekiem i Bogiem. Zagłębiając się w prace Księdza Profesora, nietrudno zauważyć, że szczególny akcent w jego refleksji został położony na rzeczywistość dialogu i jego specyfikę. Człowiek nie jest w niej bowiem rozumiany jako podwładny, który musi podporządkować się swojemu Stwórcy, ale jako partner dialogu, który w wolności może, ale nie musi, nawiązać relacji z Tym, od którego zależy w swoim istnieniu. Równocześnie z prac tych przebija pewność, że odkrycie Boga i nawiązanie z Nim relacji stanowi najpełniejszą drogę ludzkiego rozwoju, a zatem i cel pracy wychowawczej. W pracach z zakresu pedagogiki religii Ksiądz Profesor konsekwentnie podkreślał wspomniane napięcie między wolnością człowieka a prawdziwością i dobrocią Boga objawiającego się człowiekowi. Tę napięcia brak w redukcjonistycznych stanowiskach z zakresu pedagogiki religii – z jednej strony w stanowisku religioznawczym, które przeakcentowuje wolność człowieka, w pewnym sensie sprowadzając religię do realizacji funkcji instrumentalnych w jego życiu, z drugiej strony, w stanowisku zainteresowanym transmisją kulturową określonej religii, która podporządkowanie jednostki Bogu uznaje za cel działalności edukacyjnej, odbierając

człowiekowi prawo do dojrzewania w wierze.

Warto także zauważyć, że w pracach Jerzego Bagrowicza edukacja religijna jest rozumiana jako wsparcie na drodze wiary. Drogę tę każdy musi pokonać samodzielnie – choć, oczywiście, nie samotnie. Jest to jego droga dialogu, a czasami zmagania się z Bogiem – droga naznaczona licznymi wyzwaniem, niebezpieczeństwami, wymagająca zaufania do drugiej strony relacji religijnej, czyli do Boga. Edukacja religijna staje się w tym wypadku narzędziem, dzięki któremu ktoś dojrzały, kroczący drogą wiary, wspiera osobę dojrzewającą, tak, aby ta, ulegając chwilowym fascynacjom i namietnościom, nie pogubiła się, podejmując błędne decyzje. Lektura książki *„Pan Bóg twój, wychowuje ciebie”* (Pwt 8,5). *Studia z pedagogii biblijnej*, jak również ukazujących się w naukowych periodykach pedagogicznej hermeneutyki historii życia biblijnych bohaterów, pozwala odnieść wrażenie, że kwestia możliwości wspierania dojrzewającego człowieka na drodze wiary była dla Księdza Profesora znacznie ważniejsza i inspirująca do pracy niż teoretyczny spór o niezależność wychowanka w ramach edukacji religijnej.

Poszukując źródeł takiego rozłożenia akcentów w badaniach z zakresu pedagogiki religii, nietrudno odnaleźć je w życiowych doświadczeniach ks. prof. Jerzego Bagrowicza. Są one z pewnością związane z osobistą drogą dochodzenia do wiary i odnajdywania życiowego powołania, dla którego podstawowym punktem odniesienia stała się relacja z Bogiem, a także doświadczenie wiary, rozumiane jako doświadczenie życia w zaufaniu do Boga. Równocześnie przyjęte stanowisko przeniknięte jest świadomością, że otwarcie człowieka na dialog z Bogiem jest trudne, wymaga niezwyklej delikatności

i w pewnym sensie pozostaje poza zasięgiem oddziaływań wychowawczych. Punktów odniesienia dla budowania tego przekonania w biografii naukowej Księdza Profesora odnaleźć można wiele. Jest to, z jednej strony, znajomość refleksji teologiczno-katechetycznej, która w okresie studiów Księdza Profesora podlegała dynamicznym przeobrażeniom, odchodząc od koncepcji katechezy biblijnej i katechizmowej w stronę katechezy antropologicznej i wreszcie kerygmatycznej. Z drugiej strony świadomość wolności człowieka i specyfiki odkrywania przez niego transcendentnych odniesień, które kształtowały się w ramach prac nad przygotowaniem konkretnym materiałów katechetycznych oraz podręczników do katechezy w zespole kierowanym przez ks. prof. Jana Charytańskiego.

2. Szerokie spojrzenie na kondycję człowieka jako punkt odniesienia w refleksji antropologicznej i pedagogicznej

Przyglądając się dorobkowi naukowemu ks. prof. Jerzego Bagrowicza, nietrudno zauważyć, że podejmowane są w jego ramach różne zagadnienia, niekiedy odległe i będące przedmiotem badań dla różnych dyscyplin i subdyscyplin naukowych – głównie teologii (z jej subdyscyplinami: katechetyką, liturgiką, sakramentologią) oraz pedagogiki (a w jej ramach: pedagogiki ogólnej, pedagogiki religii, dydaktyki, pedeutologii, pedagogiki specjalnej), ale także filozofii (antropologia, etyka) i religioznawstwa (problematyka judaizmu). Jest to zatem dorobek charakterystyczny dla zupełnie innego modelu uprawiania nauki niż współcześnie preferowane skupienie się na jednym,

wąskim zagadnieniu, które jest coraz bardziej szczegółowo analizowane. Ów profil pracy badawczej Księdza Profesora można – poza osobistym zainteresowaniem człowiekiem, światem, kulturą – uzasadnić dwoma okolicznościami.

Po pierwsze, Jerzy Bagrowicz przez wiele lat kierował redakcją „Ateneum Kapłańskiego” – czasopisma teologicznego, które podejmowało najważniejsze współczesne problemy społeczno-kulturowe, analizując je z perspektywy teologicznej, ale z uwzględnieniem wyników badań zarówno filozoficznych, jak i nauk przyrodniczych. Pod kierunkiem Księdza Profesora każdy zeszyt, a było ich sześć w roku, był wcześniej planowany, konsultowany ze znawcami problematyki w Polsce, do opracowania artykułów zapraszani byli specjaliści w danej dziedzinie. Preferowany przez Jerzego Bagrowicza model pracy redakcyjnej domagał się od redaktora wcześniejszego gruntownego zaznajomienia się z problematyką, a także z kompetencjami osób, które mogą podjąć poszczególne kwestie, odnoszące się do wybranego zagadnienia. Współcześnie praca redakcyjna często bywa sprowadzana do działań menadżerskich i administracyjnych, a właściwie do kontroli nad procedurami recenzji tekstów i umieszczania ich w bazach naukowych. Dzieje się to ze szkodą dla spójności tematycznej zeszytów, a przypadkowy czytelnik sięgający po artykuł wyjęty z kontekstu dyskusji nad zagadnieniem uzyskuje jedynie fragmentaryczną wiedzę i określoną perspektywę interpretacyjną. Jerzy Bagrowicz, chcąc przybliżyć kompetentnie czytelnikom ukazującego się w dużym nakładzie czasopisma (aż do 6 tysięcy w końcu lat osiemdziesiątych XX wieku) współczesne problemy społeczno-kulturowe, musiał

zatem sam najpierw zmierzyć się z danymi zagadnieniami.

Po drugie, próbując odpowiadać na pytanie, jak wspierać człowieka na jego drodze wiary, należy najpierw zrozumieć, z jakimi dylematami może zmierzyć się ów człowiek i w jakiej relacji mogą one pozostawać do jego religii. Kontekst społeczno-kulturowy jest więc niezwykle istotny dla refleksji pedagogicznoreligijnej oraz katechetycznej. Efektem refleksji nad wyzwaniem współczesności były nie tylko zeszyty „Ateneum Kapłańskiego” czy materiały katechetyczne, ale także liczne publikacje na łamach takich popularnych czasopism, jak „Gość Niedzielny”, „Katecheta” czy „Ład Boży”. Tę refleksję nad współczesną kulturą w kontekście wiary Ksiądz Profesor prowadzi także obecnie, głosząc w Toruńskiej Parafii pw. św. Michała Archanioła coniedzielne tematyczne katechezy i publikując je w niewielkich pisanych lekkim językiem książkach: *Czy wiemy, co sprawujemy? Wtajemniczenie w liturgię Mszy świętej* (Włocławek 2012), *„Gdzie nie ma ogrodzenia, rozdrapią posiadłość”* (Syr 36, 25). *O Dekalogu w epoce odrzucenia norm i wartości* (Włocławek 2014), *„Naznaczcie wasze dziecko znakiem Jezusa Chrystusa”*. *O właściwe przeżywanie sakramentu chrztu* (Włocławek 2015), *Miłość nigdy nie ustaje. Rozmowy o życiu moralnym* (Włocławek 2017).

3. Poszukiwanie prawdy w dialogu z reprezentantami różnych religii i światopoglądów

Analizując aktywność naukową i dorobek ks. prof. Jerzego Bagrowicza, od razu rzuca się w oczy otwartość na dialog z osobami o różnych światopoglądach, w tym

niewierzącymi oraz przedstawicielami innych religii i wyznań chrześcijańskich. Silna własna tożsamość religijna łączy się zatem z gotowością wysłuchania każdego człowieka, przyjrzenia się jego argumentacji, zrozumienia dla jego sposobu postrzegania świata. W tej gotowości nie ma nic z charakterystycznego dla współczesnej kultury indyferentyzmu, w imię którego pozytywnie oceniane są każde stanowisko i każda postawa. Jest to gotowość do dyskusji, w której budowana jest argumentacja i poszukuje się ponadczasowej prawdy o człowieku i o świecie.

Taka postawa sprzyjała zaangażowaniu w prace Rady ds. Dialogu Religijnego Konferencji Episkopatu Polski, której Ksiądz Profesor był członkiem konsultorem oraz sekretarzem Komitetu ds. Dialogu z Niewierzącymi, jak również organizacji licznych spotkań i dyskusji z przedstawicielami judaizmu, islamu oraz różnych wyznań chrześcijańskich. Jako profesor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika Jerzy Bagrowicz przygotowywał także Colloquia Torunensia – publiczne dyskusje nawiązujące do XVII-wiecznego spotkania katolików i protestantów (zwanego Colloquium Charitativum). Tamto spotkanie miało na celu budowanie pokoju w czasach wojen religijnych, współczesne debaty zmierzały do naświetlenia najważniejszych problemów współczesności, pojawiających się na styku religii i kultury. Dyskusje organizowane przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Prezydenta Miasta Torunia, Biskupa Toruńskiego oraz Towarzystwo Naukowe w Toruniu i toczone w Dworze Artusa na Toruńskim rynku przyciągały licznych przedstawicieli nauki, kultury i mieszkańców miasta. Wykłady wprowadzające wygłaszali przedstawiciele różnych

religii, świata nauki, kultury, polityki, prezentując odmienne perspektywy rozumienia współczesnych problemów.

***

Streszczenie na kilku stronach dorobku człowieka, który w 2018 roku kończy 80 lat, a całe swoje życie poświęcił nauce, nie jest możliwe, a najlepszym sposobem na zapoznanie się z nim jest lektura przywołanych prac. Podsumowując, warto jednak zauważyć, że w swojej pracy Ksiądz

Profesor nie zamknął się w wypełnionym książkami gabinecie, ale starał się łączyć refleksję naukową z pracą z człowiekiem – aktywnie tworzył środowisko akademickie, budował dialog na różnych płaszczyznach, pracował ze studentami, seminarzystami i prowadził do samodzielności naukowej swoich uczniów. Dbał również o to, by owoce refleksji naukowej znajdowały oddźwięk w codziennym życiu ludzi, których droga życiowa wiodła z dala od sal uniwersyteckich.